

Prof. dr hab. Bogusław Sawicki
Katedra Turystyki i Rekreacji
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

Lublin, dn. 12.03.2019r.

RECENZJA

Rozprawy doktorskiej mgr Grzegorza Gołosia

Pt. „Stan i perspektywy rozwoju turystyki ornitologicznej w województwie lubelskim”

Recenzję wykonano na zlecenie Rady Wydziału Nauk o ziemi i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz Dziekana – prof. dr hab. Sławomira Terpiłowskiego

Rozprawa została wykonana w Zakładzie Geomorfologii i Paleogeografii pod kierunkiem prof. dr hab. Radosława Dobrowolskiego

Obecnie żyjemy w okresie postmodernizmu przejawiającego się żywiołową rewizją jak i reformą dotychczasowego dziedzictwa kulturowego, co ma związek z dążeniem grup społecznych do rozwoju niczym nie skrzepowanej wolności każdego człowieka. Jednocześnie jest to sprzeczne z nasilającym się tłumieniem jego podmiotowości uzasadnianym potrzebą uwzględniania różnych uwarunkowań społecznych jak i technicznych. Należy zauważyć, że w lata dziewięćdziesiąte Polska wkroczyła jako społeczeństwo „przedinformacyjne” i mimo dużego postępu ciągle widoczne są tego skutki, a szczególnie w dziedzinie gospodarczej. Pod względem wydatków (per capita) na informatykę wyprzedzają nas nie tylko kraje Zachodniej Europy ale również Czechy i Węgry. Pomimo tego, że nasz kraj nie bryluje na europejskim rynku informatycznym to już widoczne są skutki zdrowotne wynikające ze złego stylu życia związanego między innymi z negatywnymi skutkami rozwoju IT. Przede wszystkim młode pokolenie coraz bardziej zamienia świat realny na świat

wirtualny. Skutkuje to brakiem ruchu, uzależnieniem od komputerów, gier, komórek telefonicznych i gustowaniem w wysoko przetworzonych produktach spożywczych. W Polsce do chorób cywilizacyjnych zalicza się choroby krążenia, cukrzycę, otyłość oraz choroby psychiczne (nerwice, depresja, alkoholizm, uzależnienie od komputerów i komórek etc.).

Warto podkreślić, że na wyżej zarysowanym tle jako swoiste remedium jawi się turystyka oraz związana z nią rekreacja. Nie można także pominąć faktu, że turystyka jest sferą gospodarki przynoszącą Polsce do 7% PKB. Mamy wiele rodzajów turystyki ale szczególnie należy tu zwrócić uwagę na turystykę wypoczynkową aktywną, krajoznawczą, przyrodniczą, poznawczą, edukacyjną oraz turystykę na obszarach wiejskich zajmujących ponad 92% terytorium naszego kraju i w znacznej części są terenami cennymi przyrodniczo oraz kulturowo.

W Polsce obszary chronione zajmują około 32% całego terytorium, a w tym 22% powierzchni województwa lubelskiego. Należą do nich takie formy ochrony jak parki narodowe i krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, rezerваты, wszelkie otuliny, Natura 2000, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo – krajobrazowe a także ochrona gatunkowa roślin i zwierząt. Jednym z głównych kierunków gospodarczego wykorzystania tych zasobów przyrody jest turystyka ściśle związana także ze zrównoważonym rozwojem wielofunkcyjnym będącym gwarantem godnego życia mieszkańców polskiej wsi oraz zachowaniem jej dorobku kulturowego.

We wszystkie wyżej wymienione rodzaje turystyki wpisuje się turystyka ornitologiczna, która w porównaniu do USA, Kanady, Holandii czy Wielkiej Brytanii ciągle słabo rozwija się w naszym kraju, a szczególnie w powiatach jest w województwie lubelskim, mimo stosunkowo dobrego potencjału przyrodniczego. Potwierdzeniem tej opinii jest fakt, że aktualnie Lubelszczyzna nie jest wymieniana w wykazach krajowych jako region posiadający więcej niż jeden atrakcyjny obszar do obserwacji ptaków.

Generalizując można powiedzieć, że w naukowej literaturze krajowej jest niewiele opracowań dotyczących turystyki ornitologicznej, a szczególnie takich, które stanowiłyby wystandardyzowany wzorzec metodyczny. Zapewne przyczyna takiego stanu rzeczy tkwi w tym, że znakomici ornitologowie są nie najmocniej osadzeni w

problematyce turystycznej, a naukowcy zajmujący się turystyką słabo znają zagadnienia ornitologiczne.

W kontekście powyżej zarysowanej sytuacji należy bardzo docenić dysertację mgr Grzegorza Gołosia pt. „Stan i perspektywy rozwoju turystyki ornitologicznej w województwie lubelskim” napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Radosława Dobrowolskiego. Jest to zdecydowanie opracowanie pionierskie w skali Lubelszczyzny ale niezwykle ważne także na poziomie krajowym. Autor pracy doktorskiej jest nie tylko ornitologiem naukowcem, ale także praktycznie zajmuje się rozwijaniem turystyki ornitologicznej w swoim prywatnym obiekcie turystycznym na Polesiu Lubelskim, a wszystko to czyni z ogromnym zaangażowaniem. Myślę, że w przypadku wsparcia Jego działań przez lubelskie Środowisko naukowe oraz samorządy terytorialne można uczynić Lubelszczyznę najważniejszym krajowym ośrodkiem rozwoju turystyki ornitologicznej na poziomie naukowym oraz gospodarczym.

Ogólny układ ocenianej pracy doktorskiej jest zgodny ze zwyczajem przyjętym na Wydziale Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej UMCS w Lublinie i tutaj wszelkie podejmowanie dyskusji w tym zakresie uważam za mało zasadne. Natomiast w przypadku określenia celu głównego i 8 celów szczegółowych nasuwa się kilka refleksji. Otóż napisano, że „głównym celem pracy jest szczegółowa analiza turystyki ornitologicznej”, a wśród zapisów celów szczegółowych użyto słów jak charakterystyka, analiza, zbadanie, sprawozdanie.

W związku z tym należy zauważyć potrzebę lepszego doboru słów i pojęć, bowiem analiza jest środkiem, a nie celem. Poza tym analizę stosuje się a nie „opiera na wynikach”. Takie pojęcia jak „zbadanie skali...”, „zbadanie przygotowania...”, „zbadanie możliwości...”, „sprawdzenie obecnego stanu...”, „charakterystykę warunków...” należy zastąpić adekwatnym do sytuacji słowem „ocena”.

W dalszej części tekstu Autor używa takich słów jak teza (jeden raz) oraz hipoteza (8 razy). Tymczasem sięgając do źródła słów:

- teza oznacza założenie wymagające uzasadnienia,
- hipoteza oznacza przypuszczenie podlegające potwierdzeniu lub zaprzeczeniu.

W tej sytuacji zachęcam do zamiany słowa teza na hipotezę, a 8 hipotez na 8 pytań badawczych poprzez dodanie na początku zdania słowa „czy”.

W literaturze naukowej jest dosyć spory galimatias w określaniu metod badawczych, stąd uznaję metodykę opisaną przez Doktoranta, jednak zachęcam ażeby wyróżnić tutaj metodę sondażu diagnostycznego, a w tym techniki ankietowe i wywiadu oraz metodę obserwacji zamiast „obserwacje własne”.

Przegląd literatury tematycznej uważam za wyczerpujący. Autor wyjaśnił tu wszelkie niezbędne pojęcia związane z turystyką ornitologiczną, które bywają stosowane w języku polskim jak też angielskim. Wyczerpująco omówił motywacje, uwarunkowania i zasady uprawiania turystyki ornitologicznej a także przedstawił szeroki zarys jej rozwoju w ujęciu historycznym z uwzględnieniem literatury krajowej i światowej, a nawet starożytnej. Bardzo słusznie podkreślił, że ten rodzaj turystyki ma istotny związek z rozwojem zrównoważonym ale w przypadku nierozważnego jej uprawiania może ona przejawiać różne formy dysfunkcyjne. Obecny poziom rozwoju turystyki ornitologicznej w Polsce określił jako wstępną fazę rozwoju wymagającą nieustających prac badawczych i działań promocyjnych, co świadczy o Jego szeroko zakrojonej wiedzy i holistycznym pojmowaniu tego zjawiska.

W rozdziale trzecim Autor szczegółowo omówił zarys warunków środowiskowych województwa lubelskiego oraz zinwentaryzował i przedstawił szczegółową charakterystykę obszarów predestynowanych do rozwoju turystyki ornitologicznej a tym regionie Wschodniej Polski. Wymagało to żmudnego studiowania i analizy bogatej literatury, co świadczy o dużej wnikliwości i pracowitości a także wiedzy praktycznej Autora. Zgromadzony tu materiał stanowi dobrą podstawę do kontynuacji dalszych badań oraz planowania budowy infrastruktury turystycznej stanowiącej niezbędny element rozwoju obserwacji awifauny.

Rozdział czwarty zawiera szczegółową metodologię obejmującą cały proces badań pierwotnych przeprowadzonych przez Doktoranta. Opisano tu zarówno rodzaj, liczebność oraz sposoby doboru badanej populacji. Mocną stroną przyjętej metodyki jest celowy dobór badanej próby, bowiem wzięto tu pod uwagę: turystów ornitologicznych, przewodników terenowych, zawodowych ornitologów, członków

organizacji ornitologicznych, organizatorów turystyki (pracownicy biur turystycznych), członków Lokalnych Grup Działania oraz pracowników nadleśnictw z województwa lubelskiego. Do analizy statystycznej zastosowano rozkłady procentowe ilustrowane na kołowych wykresach graficznych oraz test chi – kwadrat służący do porównania zmiennych jakościowych w kilku grupach, a siłę zależności obliczono poprzez wyliczenie V Cramera. Szczegółowy opis wyników wraz z wizualizacją graficzną oraz liczbową analizą statystyczną zajmuje aż 202 strony co stanowi dobrą podstawę do opracowania wnikliwych wniosków. Autor analizuje tutaj liczne pytania ankietowe, a w tym dotyczące typowej infrastruktury turystycznej, jednak dotyczą one jedynie wiedzy badanej populacji osób związanych z turystyką ornitologiczną na wspomniany temat. W zasadzie brakuje w tym rozdziale precyzyjnej inwentaryzacji infrastruktury turystycznej związanej z turystyką ornitologiczną a mianowicie cech ilościowych i jakościowych bazy noclegowej, bazy żywieniowej niezbędnej do prowadzenia obserwacji ornitologicznej. Oczywiście jako recenzent zdaję sobie sprawę z ogromu pracy badawczej wykonanej przez Doktoranta oraz niezwykle kapitałowo i czasochłonnej pracy inwentaryzacyjnych, stąd nie przypisuję tutaj winy, a jedynie wskazuję na potrzeby badawcze będące podstawą do wszelkich planów rozwoju turystyki ornitologicznej.

Bardzo cenną inicjatywą Doktoranta jest przedstawiona w rozdziale piątym propozycja utworzenia markowego produktu turystyki ornitologicznej w województwie lubelskim. Jako niezbędne składniki tego produktu wskazuje On:

1. atrakcje awifaunistyczne,
2. typową infrastrukturę turystyczną oraz specjalistyczną o charakterze ornitologicznym,
3. dostępność.

W moim przekonaniu należy dodać w punkcie nr 3, że niezbędna jest typowa dostępność transportowa co oznacza zarówno wszelkie drogi jak też środki transportu oraz specjalistyczny dostęp do punktów obserwacji w postaci dojazdów, dojść, kładek etc. Bardzo cennym spostrzeżeniem Autora dysertacji jest uwaga, że należy opracować nie tylko jeden produkt markowy lecz kilka jego wersji dostosowanych do potrzeb poszczególnych segmentów rynkowych czyli specyficznych grup odbiorców. Z

aplikacyjnego punktu widzenia bardzo ważnym dorobkiem wynikającym z przeprowadzonych badań jest podział Lubelszczyzny na 3 podregiony z wyznaczonymi sieciami szlaków ornitologicznych, bowiem ułatwia to planowanie strategiczne rozwoju infrastruktury turystycznej. Doktorant doskonale rozumie pojęcie „markowy produkt ornitologiczny” bowiem opracował również oznakowanie szlaków, wzory tablic informacyjnych, drogowskazów, czatowni, wież obserwacyjnych, a nawet logotypy. Ponadto utworzył 14 – punktową procedurę działań promocyjnych a także zaplanował kanały dystrybucji markowego produktu i określił źródła finansowania.

Ostatni rozdział „Podsumowanie i wnioski końcowe” zajmuje cztery strony. Jest to synteza całego opracowania zawarta w ośmiu zwartych wnioskach, w których autor podkreśla, że województwo lubelskie ma bogatą awifaunę stanowiącą podstawę rozwoju turystyki ornitologicznej związanej z obszarami prawnie chronionymi, a szczególnie z Naturą 2000. Jednocześnie podkreśla dużą skalę zainteresowania tym rodzajem turystyki na Lubelszczyźnie, ale uważa go jako formę niszową stanowiącą atrakcję dla pasjonatów, która daje pewien koloryt wyjątkowości regionalnej turystyce. Postuluje również powstanie w województwie lubelskim specjalnego podmiotu, który w sposób całościowy zajmowałby się organizacją promocji turystyki oraz szkoleniami i obsługą w zakresie turystyki ornitologicznej.

Praca doktorska jest bardzo obszerna, ma bowiem 365 stron i zawiera 121 tabel, 222 ryciny, 116 map na nośniku CD, oraz 128 pozycji piśmiennictwa co także świadczy o dużej pracowitości autora. Podsumowując całą dysertację należy dobitnie podkreślić aplikacyjność przeprowadzonych i opisanych badań oraz wniosków. Wynika stąd potrzeba szerokiej popularyzacji efektów tej pracy w postaci publikacji naukowych, dostępnych zarówno w języku polskim jak i angielskim oraz przekazania jej regionalnym samorządom terytorialnym, organizacjom NGO oraz odpowiednim podmiotom rynkowym.

Generalnie praca jest napisana w przejrzystym stylu, chociaż w tak obszernym dziele Autor nie uchronił się przed nielicznymi literówkami czy też często spotykaną w krajowych publikacjach naukowych personifikacją analizy jako czynności w stylu „analiza wykazała”. Niektóre ze wskazanych w recenzji uwag można określić jako

dyskusyjne, a ogólnie można całość jeszcze dopracować podczas przygotowania publikacji naukowych, które powinny ukazać się możliwie najszybciej. Doktoranta zachęcam do kontynuacji pracy naukowej w zakresie turystyki ornitologicznej oraz do dalszej aktywności zarówno na niwie społecznej jak i gospodarczej Lubelszczyzny w zakresie rozwoju turystyki ornitologicznej, bowiem nie można zaprzepaścić walorów aplikacyjnych tego opracowania.

Podsumowując stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Grzegorza Gołosia pt. „Turystyka ornitologiczna na obszarze województwa lubelskiego” jest oryginalnym opracowaniem i rozwiązaniem naukowego problemu oraz spełnia warunki zawarte w „Ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, art. 13). W związku z powyższym stawiam wniosek przed Wysoką Radą Wydziału Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej w Lublinie o przyjęcie i dopuszczenie recenzowanej rozprawy do kolejnego etapu w procedurze przewodu doktorskiego.

Lublin 12.03.2019 r.

Prof. dr hab. Bogusław Sawicki

KIEROWNIK
Katedry Turystyki i Rekreacji

Prof. dr hab. Bogusław Sawicki